

Prof. dr Edita Kastratović,

Dr Vladimir Marinković, *Fakultet za menadžment u sportu BK Univerziteta*

UTICAJ SPORTA NA EKONOMIJU ZEMALJA U TRANZICIJI

Uvodne napomene

Menadžment u sportu i sociologija sporta, kao dve naučne discipline koje sport, kao specifični vid individualne i društvene aktivnosti proučavaju sa različitih aspekata, imaju kao jednu od polaznih zajedničkih tačaka činjenicu da su sport i ekonomija međusobno povezani i uslovljeni. Međutim, ta povezanost i medjuzavisnost ispoljava se, na različite načine u svim periodima ljudske istorije, u različitim društvenim okolnostima.

Pre svega, ekonomija je jedan od stalnih pratilaca ljudske istorije. Naime, borba sa prirodom u cilju njenog savladavanja i prilagođavanja materija iz prirode ljudskim potrebama, što je suština procesa proizvodnje, uključivala je uvek zahtev da se do željenog rezultata dodje sa što manje truda, odnosno što manje utrošenog materijala, energije i snage. A šta je racionalna upotreba resursa, odnosno nastojanje da se sa što manje ulaganja postigne što bolji rezultat, nego drugi naziv za ekonomiju.

S druge strane, sport se ne može posmatrati i analizirati samo u njegovim savremenim manifestacijama. Neophodno je imati u vidu da je sport, definisan kao potreba da se maksimalno razviju, pokažu i iskoriste fizička i umna snaga čoveka, odnosno njegova stvaralačka moć u celini, bio i danas jeste iskonska potreba čoveka i jedan od neophodnih sadržaja njegovog života. Uostalom, čitav niz ljudskih aktivnosti, može se po svom sadržaju i drugim karakteristikama definisati kao nadmetanje, koje inače čini osnovnu pokretačku snagu i smisao svake sportske aktivnosti. Primera radi, to su lov, ribolov, pravljenje zamki, odnosno nastojanje da se životinja ulovi lukavstvom, plovdba rekom ili morem, odluka da se krene u nepoznato, tamo gde ljudska noga do tada nije kročila. Međutim, ovde je reč o oblicima direktnog odnosa prirode i čoveka, kao njenog sastavnog dela, gde je taj sportski, odnosno takmičarski karakter ljudskim aktivnosti najvidljiviji.

Međutim, taj sportski, odnosno takmičarski karakter čitavog niza ljudskih aktivnosti prisutan je, samo na novi način, u novim pojavnim oblicima i u savremenom društvu. To je posebno uočljivo u ekonomskom životu savremenog društva a posebno u zemljama u tranziciji. Naime, tržišna privreda, kao danas dominantni vid ekonomske organizacije savremenih društava ima izrazito takmičarski karakter, sa jasno, unapred utvrđenim pravilima igre, i sa nedvosmislenim saznanjem da u takmičenju opstaju samo oni koji postižu najbolje rezultate. Upravo ta tržišna utakmica jeste ključna pokretačka snaga ekonomskog i tehnološkog razvoja savremenih društava i tome upravo teže i zemlje u tranziciji. Pri tome treba imati u vidu da je tržišna utakmica, bez obzira da li se odvija na tržištu roba, kapitala ili radne snage, uvek utakmica ljudskih sposobnosti i znanja. To je jedno od temeljnih vezivnih tkiva, ili zajedničkih imenitelja sporta i ekonomije, koje je jedno od osnova medjuzavisnosti ekonomije i sporta. Pomenuta medjuzavisnost se, pre svega, ispoljava u činjenici da stepen ukupnog ekonomskog i tehnološkog razvoja društva predstavlja društveno okruženje od koga zavisi i razvoj sporta kao društvene ak-

tivnosti, i specifične oblasti ekonomskog života društva. Isto tako, sportske aktivnosti, mogu, u većoj ili manjoj meri da utiču na razvoj nacionalne ekonomije, na dva načina – afirmacijom pozitivnih, takmičarskih principa koji važe u sportu i uticajem na tržišna kretanja.

Konačno, logično je da se u društvu čija je ekonomija utemeljena na tržišnoj utakmici i sport organizuje i funkcioniše u skladu sa tržišnim principima. Nesporno je da sport kao vid društvene aktivnosti ima svoje ekonomske principe i ograničenja. Međutim, zakoni tržišne privrede u sportu deluju na specifičan način.

Ekonomija u sportu

I pored toga što je savremena ekonomska misao i praksa suočena sa čitavim izobiljem ekonomskih teorija, pogleda i strategija ekonomskog i tehnološkog razvoja društva, ekonomska nauka se u osnovi slaže u definisanju ekonomije i delokruga njene teorije i praktične delatnosti. Nesporno je, takodje, da se ekonomija kao teorija ili kao praktična koncepcija javlja praktično u svim oblastima društvenog života i rada, pa i u sportu. Međutim, ekonomija sporta, sociologija sporta, menadžment u sportu kao relativno mlade, ali funkcionalno povezane naučne i praktične discipline, još su u fazi izgradnje konzistentnih, celovitih teorijskih pristupa, i u tom kontekstu i traganja za odgovorima na pitanje o sadržaju ekonomije u sportu. Jasno je, pri tome, da je prvi korak u utemeljivanju naučnog ekonomskog pristupa sportu, da se jasno, argumentovano, omedji predmet ekonomije u sportu, u odnosu na druge oblasti ekonomske nauke, ali i druge aspekte proučavanja sporta.

Ovaj, u svakoj naučnoj disciplini prvi i osnovni zadatak, otežava izuzetno velika razudjenost sporta kao individualne i društvene delatnosti, činjenica da je sport prisutan u svim delovima društva, da su u njega uključeni pripadnici različitih društvenih slojeva, da postoji veliki broj različitih sportskih aktivnosti, što uslovljava složenost organizacije sporta kao društvene delatnosti, a posebno uspostavljanje i razvoj integrativne funkcije. Za razliku od privrednih preduzeća, koja iako imaju različite proizvodne ili uslužne programe, imaju u osnovi isti cilj i meru uspešnosti – sticanje profita, u sportu, sa stanovišta ostvarivanja ekonomskih funkcija i ciljeva postoje različiti tipovi organizacija. Sa tog stanovišta postoji osnovna podela na profitne i neprofitne sportske organizacije. Međutim, i jedne i druge, moraju poslovati na određenim ekonomskim principima. Međutim, to uslovljava potpuno različite pristupe i primenu različitih kriterijuma za ocenu ekonomske uspešnosti ova dva tipa sportskih organizacija.

Iz toga se nameće potreba da se specifikuje, odnosno konkretizuje šta sve obuhvata ekonomija u sportu. U tom pogledu se, već na pojavnjoj ravni uočavaju tri nesporna područja ekonomije u sportu. To su :

- Ekonomija materijalnih sredstva (zgrade, sportski tereni, oprema i tsl.);
- Ekonomija finansijskih sredstava ;
- Ekonomija ljudskih resursa. ;

Ekonomija materijalnih sredstava i ekonomija finansija su ona područja koja su najbližija ovim područjima u ekonomskom životu u drugim delatnostima i društvu u celini. Tačnije rečeno, u ekonomiji materijalnih sredstava i ekonomiji finansija u sportu i eko-

nomiji uopšte vladaju isti principi. I u jednom i u drugom slučaju postoji jedan nesporni kriterijum da se sa što manje uloženi materijalnih i finansijskih sredstava postigne što bolji rezultat. To je princip i kod profitnih i neprofitnih sportskih organizacija. Međutim, u poredjenju sa ekonomijom u celini, mora se uočiti da je kod ekonomskih subjekata – privrednih preduzeća i kod sportskih organizacija rezultat materijalno i suštinski različit. Kod privrednih preduzeća rezultat su robe i usluge, koje se prodaju na tržištu. Kod sportskih organizacija to su rezultati sportskih aktivnosti, odnosno stepen uspešnosti u sportskim takmičenjima. Drugim rečima, kod privrednih preduzeća predmet prodaje su robe i usluge, a u sportu sportski rezultati, i naravno sama sportska igra. Na tržištu uopšte prodaja je potvrda uspešnosti preduzeća, dok je u sportu uspešnost uslov da sport postigne pozitivni tržišni rezultat.

Treće područje ekonomije u sportu – ekonomija ljudskih resursa je najspecifičnije i u mnogim aspektima se razlikuje od ekonomije ljudskih resursa u ekonomiji u celini. To naravno ne znači da ne postoje i zajedničke karakteristike ekonomije, odnosno upravljanja ljudskim resursima u sportu i u drugim oblastima ekonomskog života društva. Ti opšti principi odnose se na stvaranje pozitivne i podsticajne atmosfere za razvoj ljudskih resursa, uspostavljanje zdrave konkurencije ljudskih sposobnosti i znanja, tretiranja ljudskih resursa kao sastavnog dela strategije razvoja preduzeća i nacionalne privrede u celini, afirmacija i praktični razvoj načela „doživotnog učenja“, stalno ulaganje u razvoj ljudskih resursa, trajni, analitički, sistemski pristup ljudskim resursima.

Specifičnosti ekonomije ljudskih resursa u sportu odnose se na izuzetnu dinamiku razvoja ljudskih resursa, specifične sadržaje aktivnosti u funkciji razvoja ljudskih resursa, ograničenost razvoja ljudskih resursa, odnosno određenih sportskih takmičarskih aktivnosti i rezultata u ograničenom vremenskom periodu, posle koga se mora promeniti profesionalno usmerenje i način života. Međutim, osnovna razlika nalazi se u činjenici da ekonomija ljudskih resursa u sportu potencijalno obuhvata čitavu populaciju stanovništva.

Sport u ekonomiji

Sport u savremenom društvu ima čitav niz funkcija. On razvija moralne vrednosti, podstiče i afirmiše takmičarski duh i solidarnost, međusobno uvažavanje i toleranciju i t.s. Pored ostalih, sport ima i veoma značajnu – ekonomsku funkciju. Sport se u ekonomskom životu društva ispoljava na različite načine, ali se mogu u osnovi izdvojiti njegove dve manifestacije:

- Sport kao direktna ekonomska aktivnost;
- Sport kao podsticajna ili pokretačka snaga čitavog niza drugih ekonomskih aktivnosti;

Podela sportskih organizacija na profitne i neprofitne, o čemu je bilo reči u prethodnom delu teksta, podrazumeva da se profitne organizacije i pored specifične delatnosti kojom se bave, moraju u suštini pridržavati ekonomskih principa koji važe za sve druge aktere tržišne utakmice. To znači da ove organizacije paralelno učestvuju u odgovarajućim sportskim takmičenjima, kao i u tržišnoj utakmici. Ova tržišna utakmica odvija se kroz privlačenje publike na sportska borilišta, što je istovremeno specifični vid

popularizacije određenih sportova, kroz prodaju igrača, odnosno takmičara na tržištu, kao i čitav niz ekonomskih aktivnosti (reklame i tsl), koje se oslanjaju na prethodne dve osnovne ekonomske aktivnosti. To zahteva da se u njihovom organizacionom modelu i načinu rada optimalno spoje principi i ciljevi sportske organizacije i njeno funkcionisanje kao privrednog preduzeća.

Pored toga što je jedan broj sportskih organizacija neposredni nosilac i akter ekonomskog života društva, sport kao društvena delatnost, bio on profesionalni ili amaterski, pokreće čitav niz drugih ekonomskih aktivnosti. Stoga je sport veoma bitan za dinamičniji razvoj zemalja u tranziciji. Medju ovim aktivnostima posebno treba izdvojiti:

- Podizanje i održavanje sportskih objekata (sportske hale,tereni, zgrade sportskih klubova i organizacija, i tsl.);
- Organizovanje sportskih manifestacija u užem smislu te reči;
- Proizvodnja i prodaja sportske odeće, obuće i opreme;
- Podsticanje i razvoj pratećih, neophodnih delatnosti, vezanih za sportske aktivnosti – razvoj trgovine , turizma, raznih usluga u pripremi i toku sportskih takmičenja;
- Razvoj infrastrukture koja je neophodna, pre svega za velika medjunarodna sportska takmičenja;
- Masovno, komercijalno bavljenje različitim vidovima sportskih i rekreativnih aktivnosti;
- Razvoj transporta;
- Obrazovne aktivnosti u sportu.

Očigledno je da je reč o veoma širokom spektru potencijalnih mogućnosti za razvoj, danas veoma potrebnih, ekonomski isplativih i fleksibilnih modela mikro, malih i srednjih preduzeća, čija bi tržišna pozicija bila utemeljena na sportu i sportskim aktivnostima.

Kada se razmatra sport kao ekonomska aktivnost i perspektive razvoja ovog sadržaja sporta, onda se moraju imati u vidu promenjene društvene okolnosti, koje na to u velikoj meri utiču. Pre svega, promenjena je socijalna struktura stanovništva, pri čemu način života, pre svega u velikim gradovima, sve više nalaže potrebu bavljenja sportskim aktivnostima. Vidan je porast svesti o ograničenjima gradskog načina života, sa stanovišta zdravlja i kvaliteta života, kao i porast interesovanja za bavljenje sportskim i rekreativnim aktivnostima, pogotovu u mlađim populacijama. To je jedan od najsnažnijih potencijala za razvoj sporta kao ekonomske aktivnosti. U tom smislu veoma je važno uočiti savremene tendencije u promeni strukture potrošnje u danas razvijenim demokratiskim, zemljama Evrope i sveta, gde se, pored ostalog zapaža i sve veće učešće troškova za sport.

Karakteristično je na primer da se uočava jednako visoka zainteresovanost pripadnika različitih socijalnih slojeva da prisustvuju različitim sportskim događajima i da u tu svrhu izdvoje deo svog kućnog budžeta, čak i onda, kada to predstavlja realno opterećenje za kućni budžet. Druga strana te pojave su izrazito visoke cene transfera pojedinih igrača ili takmičara, koje zahtevaju širu sociološku analizu.

Sport i ekonomija u uslovima tranzicije

Principi međusobne povezanosti ekonomije i sporta, o kojima je bilo reči u prethodnim odeljcima teksta važe i u uslovima tranzicije, samo se ispoljavaju u specifičnim pojavnim oblicima, noseći pečat društvenih okolnosti tranzicije u celini. Otvoreni proces ekonomskih, socijalnih i političkih reformi, koje čine sadržaj tranzicije, uslovljavaju da se menja i pozicija sporta u društvu, uključujući i ekonomske aspekte sporta. Reč je o tome da ukupni uspeh tranzicije, predstavlja opšti okvir u kome se ostvaruje i transformacija sporta, odnosno njegovo prilagođavanje novim društvenim okolnostima. To znači da se sva ograničenja i problemi sa kojima se u proteklom godinama suočava proces tranzicije u Srbiji, neizbežno odražavaju i na proces tranzicije sporta. Ovaj proces u osnovi obuhvata sledeće aspekte:

- Izgradjivanje strateškog pristupa društva razvoju sporta;
- Usvajanje zakonske regulative koja je prilagođena evropskim standardima;
- Izgradjivanje novog koncepta organizacije sporskih društava i organizacija u skladu sa novim društvenim okolnostima;
- Stvaranje uslova za razvoj profesionalnih sportova i organizacija u profitabilne, razvojne, fleksibilne poslovne sisteme.

Naravno, uspostavljanje principa ekonomskog života u sportu nikako se ne može izjednačiti sa pojednostavljenim liberalističkim shvatanjima, prema kojima celokupni sportski život treba prepustiti čudima tržišta. Tome u prilog ide nesporna činjenica da danas nema ni jednog modernog društva, koje kroz zakonsku regulativu, sistem obrazovanja i materijalna ulaganja ne vodi računa osportu kao razvojnom faktoru društva.

Veoma je važno napomenuti da ni jedno od navedenih područja ekonomije u sportu ne može da se kvalitetno razvija ukoliko na globalnom planu ne postoji tržište sa jasno utvrđenim pravilima igre. Zemlje u tranziciji se u ovom smislu suočavaju sa procesom etabliranja tržišnih principa u sistem i sve sektore društvenog i ekonomskog života. Taj proces je dugotrajan i too pokazuje primer Srbije u kojoj ovaj proces traje sa prekidima već 18 godina. Pri tome, ističe se činjenica da sport kao jedan od najvažnijih segmenata društva nije doživeo reforme i još uvek predstavlja «zabranjeni grad» za sve one koji pod pojmom uspešnog završetka procesa tranzicije podrazumevaju sistemske reforme svih aspekata društvenog i ekonomskog života jedne zemlje.

Međutim, jasno je da važnost i uspeh sporta jedne zemlje predstavlja i nacionalni interes i da svi stejkholderi, sa pravnom državom kao predvodnikom treba da započnu reforme i u ovom segmentu i obezbede uslove za nesmetano razvijanje sportske industrije, postavljanja jasnih pravila igre, uvođenje novih menadžment pardigmi i principa u sportu po uzoru na «dobru praksu» razvijenih zemalja.

Literatura

1. Jefkins, F. (1997), *Odnosi sa javnošću za vaš biznis*, Privredni pregled, Beograd
2. Parkhouse, Bonnie, L. (1991), *The management of Sport Its foundation and aplication*, Mosby Year Book, Inc.
3. Bakić, O., Ljubojević, Č. (1998), *Menadžment usluga u savremenoj ekonomiji*,

Ekonomski fakultet, Beograd

4. Cerović, B. (2000) *Ekonomika tranzicije*, Ekonomski fakultet, Beograd
5. Grupa autora (1994), *Finansiranje vrhunskog sporta*, Ministarstvo sporta i Ekonomski fakultet, Beograd
6. Harada, M. (1993), *Developement and structural changes in sport bussines in Japan*, Međunarodna konferencija sportskog biznisa, Pariz, Francuska,
7. Ljubojević, Č. (2001), *Menadžment i marketing u sportu*, Želnid, Beograd

SUMMARY

THE ROLE OF SPORT AND ECONOMY IN TRANSITION COUNTRIES

Sport and economy, as science and practice are connected and interdependant in whole hzman history. Mentioned interdependancy in contemporary age is confirmed with new contents and funkcional lines. First of all, economic principles are important in all aspects and content of social life, including sport. In same time, sport activities on all levels are faced with economic limitations. Key force in sport activities is competition of human capacities and knowledge. But, in same time, competition is key force of developement of contemporary societies, besed on market economy. Thera are two most important aspects of sport as economic activities – sport as direct economic activity, and sport as initiator of lot of other economic activities.

Key words: Sport, economy, competition, human resources, management.

“Dan”, 21. jul 2008.

НА ФАКУЛТЕТУ СПОРТА И ФИЗИЧКОГ
ВАСПИТАЊА У НИКШИЋУ

Велико интересовање за спортско новинарство

На Факултету спорта и физичког васпитања у Никшићу на Студијском програму Високе школе за образовање спортских новинара уписана је трећа генерација студената. То су: Василије Савићевић, Никола Поповић, Тијана Васиљевић, Марко Панић, Јелена Недић, Милош Гајевић, Данијел Николић, Бојан Кнежевић, Бојан Килибарда, Живко Ласица, Лука Ђурић, Иван Копривица, Љубисав Кекић, Неђељко Костић, Снежана Драгић, Стефанија Радојичић, Милић Алексић, Александар Поповић, Игор Поробић, Огњен Ивановић, Бојан Топаловић, Александар Ђосовић, Милош Војводић, Зорана Глушица, Коста Бошковић, Дејан Кандић, Иван Станковић, Марко Ђуровић и Зденка Томановић. Према ријечима Душка Бјелице, руководиоца ових студија, за спортско новинарство влада огромно интересовање и постоји могућност да Сенат Универзитета Црне Горе у трећем уписном року дозволи упис још за десет кандидата.

– Није чудно што сваке године расте интересовање за студије спортског новинарства јер смо једини студиј те врсте у цијелом региону и имамо веома квалитетан наставни план који гарантује свестрано образовање овог профила студената, рекао је Душко Бјелица.

Т.Б.